

به نام خداوند جان و خرد
کزین برتر اندیشه بر نگذرد

دانشکده اقتصاد، مدیریت و امور اداری

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته علوم اقتصادی

عنوان:

اثر حقوق مالکیت بر رشد اقتصادی در کشورهای توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه

استاد راهنما:

دکتر اسمعیل ابونوری

استاد مشاور:

دکتر میکائیل عظیمی

پژوهشگر:

علیرضا رحمانی

بهمن ۱۳۹۱

کلیه حقوق مادی و معنوی مرتبط بر نتایج مطالعات، ابتکارات،
و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان‌نامه متعلق به
دانشگاه سمنان است.

تعهد نامه

اینجانب علیرضا رحمانی دانشجوی کارشناسی ارشد رشته علوم اقتصادی گرایش اقتصاد محض دانشگاه سمنان دانشکده اقتصاد، مدیریت و امور اداری گروه اقتصاد تعهد می‌نمایم که محتوای این پایان نامه نتیجه تلاش و تحقیقات خود بوده و از هیچ منبعی کپی برداری نشده و به پایان رسانیدن آن نتیجه تلاش و مطالعات مستمر اینجانب و راهنمایی و مشاوره اساتید محترم بوده است. در صورت اثبات خلاف مندرجات فوق، به تشخیص دانشگاه مطابق با ضوابط و مقررات حاکم (قانون حمایت از حقوق مولفان و مصنفان و قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی، و مقررات آموزشی، پژوهشی و انضباطی ...) با اینجانب رفتار خواهد شد و حق هرگونه اعتراض در خصوص مکتسب و تشخیص و تعیین تخلف و مجازات را از خویش سلب می‌نمایم. در ضمن، مسوولیت هرگونه پاسخگویی به اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی و مراجع ذی صلاح (اعم از اداری و قضایی) به عهده‌ی اینجانب خواهد بود و دانشگاه هیچ‌گونه مسوولیتی در این خصوص نخواهد داشت.

امضاء

نام و نام خانوادگی

تقدیم به:

پدر، مادر و خواهر

عزیزم

تشکر و قدردانی

در ابتدای هر کلامی نام خداوندگار برده‌ام و از او استعانت طلبیده‌ام و به حق که هیچگاه تنه‌ایم نگذاشته و براستی شایسته‌ترین برای عبادت است.

بر خود واجب می‌دانم که به رسم وظیفه و به امید جبران بخشی هرچند کوچک از زحمات بیکران پدر و مادر عزیزتر از جانم، که بی‌شک اولین معلمان زندگی‌م بوده‌اند، خالصانه‌ترین سپاسگزاری‌ها را از صمیم قلب تقدیم آنها کنم و دست‌های پرمهرشان را با تمام وجود ببوسم.

به پاس احترام به تمامی زحمات و کمک‌های بی‌شائبه‌ای که استاد راهنما، جناب آقای دکتر اسمعیل ابونوری، و استاد مشاور، جناب آقای دکتر میکائیل عظیمی، در طول انجام این تحقیق کشیده‌اند از آنها نهایت سپاسگزاری را دارم.

با امید آنکه حق شاگردی را به درستی به جای آورده باشم، صمیمانه‌ترین قدردانی خود را تقدیم جناب آقای دکتر عباس شاکری می‌نمایم. ایشان با راهنمایی‌های دلسوزانه و حمایت‌های بی‌دریغ خود علاقه‌ی من برای تحصیل هرچه بیشتر علم اقتصاد را در سال‌های حضورم در دانشگاه علامه طباطبایی دوچندان کردند. و همچنین لازم می‌دانم، از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر رضا آقابابایی که اینجانب را با موضوع حقوق مالکیت آشنا نموده‌اند، کمال تشکر را داشته باشم.

در پایان از دوستانم، آقایان یاسر ستاری، محمدرضا امیری، حمید رحمانی، حسین محمدی، علی شیرازی و یاسر کارآمد که لحظه به لحظه در سخت‌ترین شرایط در کنارم بوده‌اند تشکر می‌کنم.

چکیده:

حقوق مالکیت به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای اثرگذار بر فعالیت‌های اقتصادی می‌باشد، که بررسی چگونگی اثرگذاری آن بر رشد اقتصادی رویکردهای مناسبی را پیش‌روی سیاست‌گذاران کلان کشورها می‌گذارد. پژوهش حاضر، اثرگذاری حقوق مالکیت بر رشد اقتصادی در دو گروه از کشورهای جهان را مورد آزمون قرار داده‌است. برای این منظور با استفاده از داده‌های ۱۰۲ کشور در قالب دو گروه از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه در بازه‌ی زمانی ۱۱ ساله‌ی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰ مورد بررسی قرار گرفته‌است. مدل مورد نظر در این پژوهش با روش اقتصادسنجی داده‌های ترکیبی با اثرات ثابت برآورد شده و برای تفکیک این اثرگذاری در دو گروه مورد نظر، از متغیر مجازی استفاده شده است. نتایج این برآورد نشان می‌دهد که، اثر حقوق مالکیت بر رشد اقتصادی در هر دو گروه مثبت و معنادار می‌باشد. به طوری‌که، یک واحد افزایش در شاخص حقوق مالکیت موجب ۱.۰۰۸۲۴۳ واحد افزایش در رشد اقتصادی (تغییر در لگاریتم طبیعی تولید ناخالص داخلی سرانه) کشورهای توسعه‌یافته و ۱.۰۰۳۹۰۸ واحد افزایش در رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه می‌شود. علت متفاوت بودن این اثرگذاری در ساختار قضایی و دادگاه‌ها، حقوق مالکیت فیزیکی و حقوق مالکیت معنوی کشورهای مورد بحث خلاصه می‌شود.

کلمات کلیدی: حقوق مالکیت، رشد اقتصادی، کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای در حال -

توسعه، داده‌های ترکیبی

فهرست:

فصل اول: کلیات.....	۱
۱-۱- تعریف و بیان مسئله	۲
۲-۱- ضرورت انجام تحقیق.....	۵
۳-۱- اهداف تحقیق.....	۵
۴-۱- سوالات تحقیق	۵
۵-۱- فرضیات تحقیق	۶
۶-۱- جامعه و نمونه‌ی تحقیق	۶
۷-۱- ساماندهی تحقیق	۶
فصل دوم: مروری بر ادبیات موضوع تحقیق	۸
۲-۱- مروری بر ادبیات موضوع تحقیق از دیدگاه نظری	۹
۲-۱-۱- حقوق مالکیت از مفهوم تا تعریف	۹
۲-۱-۲- حقوق مالکیت و رشد اقتصادی.....	۱۶
۲-۲- مروری بر ادبیات موضوع تحقیق از دیدگاه تجربی	۲۸
۲-۲-۱- مقدمه	۲۸
۲-۲-۲- مطالعات انجام شده در ایران	۲۸
۲-۲-۳- مطالعات انجام شده در خارج	۳۵
فصل سوم: روش تحقیق	۵۰
۱-۳- تصریح مدل	۵۱
۳-۱-۱- مقدمه	۵۱

۵۱	۳-۱-۲- معرفی الگوی ریاضی
۵۲	۳-۱-۳- مدل‌های رگرسیونی داده‌های تابلویی
۵۴	۳-۱-۴- صورت بندی مدل داده‌های ترکیبی
۵۵	۳-۱-۵- اثر ثابت و اثر تصادفی
۵۸	۳-۱-۶- آزمون‌های تشخیصی
۵۹	۳-۲- جمع‌آوری، سازماندهی و توصیف داده‌ها
۵۹	۳-۲-۱- مقدمه
۵۹	۳-۲-۲- متغیرهای مورد استفاده در مدل
۶۷	۳-۲-۳- جامعه و نمونه آماری و روش نمونه‌گیری
۶۹	۳-۲-۴- ویژگی‌های آماری
۷۱	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل اطلاعات
۷۲	۴-۱- مقدمه
۷۲	۴-۲- معرفی مدل
۷۵	۴-۳- آزمون تشخیصی
۷۶	۴-۴- آزمون همسانی واریانس
۷۷	۴-۵- برآورد مدل
۸۴	۴-۶- آزمون مانایی مدل
۸۵	۴-۷- مطالعه‌ی مورد ایران
۸۶	۴-۸- جمع‌بندی
۸۷	فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۸۸	۵-۱- نتیجه‌گیری
۸۹	۵-۲- پیشنهادات

۸۹	۱-۲-۵- پیشنهادات سیاستی
۹۱	۲-۲-۵- پیشنهادات برای مطالعات آتی
۹۲	فهرست منابع
۹۸	پیوست‌ها
۹۹	خروجی‌های نرم افزار

فهرست جدول‌ها:

- جدول ۳-۱- ویژگی‌های آماری داده‌ها برای ایران ۶۹
- جدول ۳-۲- نتایج آزمون آی‌ام، پسران و شین ۷۰
- جدول ۴-۱- نتایج آزمون لاک لی‌هود (F لیمر) ۷۵
- جدول ۴-۲- نتایج آزمون هاسمن ۷۶
- جدول ۴-۳- نتایج آزمون برابری واریانس میان سری‌ها ۷۷
- جدول ۴-۴- نتایج برآورد مدل ۷۸
- جدول ۴-۵- نتایج آزمون والد ۸۱
- جدول ۴-۶- نتایج آزمون مانایی پسماندهای مدل ۸۴
- جدول ۴-۷- نتایج برآورد حقوق مالکیت ایران ۸۵

فصل اول

کلیات

۱-۱- تعریف و بیان مسئله

در این پژوهش به یکی از اصلی‌ترین محورهای رشد و توسعه‌ی اقتصادی که در سال‌های اخیر مورد توجه اقتصاددانان قرار گرفته‌است، پرداخته می‌شود. مطالعه‌ی نظام‌های اقتصادی به اهمیت بیشتر حقوق مالکیت پی می‌بریم، به طوری که نمازی (۱۳۸۲)^۱ مهم‌ترین عامل تفاوت میان نظام اقتصادی کمونیسم و سرمایه‌داری را در مالکیت و نوع نگاه این دو نظام به‌عنوان دو سر طیف نظام‌های اقتصادی می‌داند.

^۱ حسین نمازی، *نظام‌های اقتصادی*. تهران: شرکت سهامی انتشار، (۱۳۸۲).

بررسی حقوق مالکیت و اثرات آن بر فعالیت‌های اقتصادی قدمتی به طول تاریخ دارد، به طوری که افلاطون و ارسطو به عنوان اولین فلاسفه‌ی یونان باستان نیز در مورد مالکیت و حقوق آن در جامعه سخن به میان آورده‌اند (تفضلی، ۱۳۸۵).^۱

نورث (۱۳۷۹)^۲ در مورد اهمیت حقوق مالکیت و آثار آن نیز برای تحلیل ساختارها و دگرگونی‌ها در تاریخ اقتصاد از نهاد حقوق مالکیت استفاده می‌کند. او به طور مثال، موفقیت انگلستان برای فرار از بحران قرن هفدهم در این کشور را با اعطای حقوق مالکیت خصوصی توضیح می‌دهد. همچنین در مورد هلند، رشد در کارایی کشاورزی و تجارت خارجی این کشور را در گروهی حقوق مالکیت می‌داند.

این در حالی است که، توزیع حقوق مالکیت در راه حل تعادل بازار در مکاتب کلاسیک بی‌اهمیت است. اما در حوزه‌ی عقلانیت و هزینه‌های مبادله، توزیع حقوق مالکیت برای بهره‌وری اقتصادی تعیین‌کننده است. در همین راستا، با استفاده از نظریه‌های حقوق مالکیت در مکتب نهادگرایی، همه چیز در اقتصاد کلاسیک تغییر کرده است. مشخصات این نظریه‌ها از حقوق مالکیت نسبت به اقتصاد سیاسی بسیار گسترده‌تر است، به طوری که بارزل (1989)^۳ ادعا می‌کند که، حقوق بشر به طور کامل بخشی از حقوق مالکیت مردم است.

^۱ فریدون تفضلی، تاریخ عقاید اقتصادی (از افلاطون تا دوره‌ی معاصر). تهران: نشر نی، (۱۳۸۵).

^۲ داگلاس نورث، ساختار و دگرگونی در تاریخ اقتصادی. (ترجمه: آزاد ارمکی، غلامرضا). تهران: نشر نی، (۱۳۷۹).

^۳ Barzel, Y. (1997). Economic analysis of property rights (2nd ed.). New York: Cambridge University Press.

تعریف حقوق مالکیت همانگونه که رنانی (۱۳۷۶)^۱ بیان می‌کند، عبارت است از: "چگونگی نفع یا ضرر رساندن از طریق یک دارایی یا توانایی را به خود و دیگران، تصریح می‌کند." در جای دیگر بیان می‌کند که "جامعه با تعیین مالکیت منابع روشن می‌کند که در رقابت میان افراد برای استفاده از منابع کمیاب، در مورد هر یک از منابع چه کسی تصمیم بگیرد."

برقراری حقوق مالکیت به این معنا است که تا چه حد، از شهروندان، دارایی آن‌ها، نتایج کارها و ابتکارات آن‌ها حفاظت می‌شود. حمایت مستحکم و موثر از حقوق مالکیت، زیرساخت اساسی برای رشد اقتصادی فراهم می‌کند. بعضی از آثار وجود امنیت حقوق مالکیت را می‌توان در افزایش انگیزه‌ی نوآوری، تشویق در کشف روش‌هایی با هزینه‌ی کمتر و بهره‌وری بالاتر، افزایش انگیزه‌ی کارآفرینی، افزایش سرمایه‌گذاری خصوصی و بهبود کیفیت نیروی کار خلاصه کرد که هر یک از این آثار در اثرگذاری بر رشد اقتصادی موثر می‌باشند.

هدف از انجام این پژوهش نیز بررسی اثرگذاری حقوق مالکیت بر رشد اقتصادی می‌باشد. و همچنین مطالعه‌ی تفاوت این اثرگذاری در دو گروه کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه است.

به طوری‌که دو سوتو (۱۳۸۵)^۲، اصلی‌ترین علت تفاوت رشد اقتصادی در کشورهای مورد بحث را در تفاوت این کشورها در تعریف و اجرای قوانین حقوق مالکیت در این کشورها می‌داند.

^۱ . محسن رنانی، بازار یا نابازار: بررسی موانع نهادی کارایی نظام اقتصادی بازار در اقتصاد ایران. تهران: سازمان برنامه و بودجه، مرکز مدارک اقتصادی - اجتماعی و انتشارات، (۱۳۷۶).

^۲ . دوستو، هراندو، راز سرمایه: چرا سرمایه‌داری در غرب موفق و در جاهای دیگر شکست می‌خورد؟ (ترجمه: تفضلی، فریدون) تهران: نشر نی، (۱۳۸۵).

۱-۲- ضرورت انجام تحقیق

حقوق مالکیت به‌عنوان عامل کلیدی بر رشد اقتصادی اثرگذار می‌باشد. در نتیجه مطالعه‌ی چگونگی اثرگذاری این عامل بر رشد اقتصادی و همچنین تفاوت این اثرگذاری در دو گروه مورد نظر ضرورت این پژوهش را نشان می‌دهد. زیرا نشان‌دهنده‌ی اهمیت این متغیر در فرآیند رشد می‌باشد.

۱-۳- اهداف تحقیق

اهداف این پژوهش در دو بخش مطرح می‌شود. هدف اصلی در واقع آزمون فرضیه‌ی معناداری اثر حقوق مالکیت بر رشد اقتصادی است. هدف فرعی و جانبی آن نیز، در آزمون تفاوت این اثرگذاری در دو گروه از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه خلاصه می‌شود.

۱-۴- سوالات تحقیق

۱- آیا حقوق مالکیت اثر معناداری بر رشد اقتصادی دارد؟ و در صورت معنادار بودن،

این اثر چه مقدار است؟

۲- آیا اثر حقوق مالکیت بر رشد اقتصادی در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه

متفاوت و معنادار است؟

۱-۵- فرضیات تحقیق

با توجه به مطالعات انجام گرفته توسط محقق، فرضیات به صورت زیر شکل گرفته است:

- ۱- حقوق مالکیت بر رشد اقتصادی اثر مثبت و معناداری دارد، یعنی با برقراری حقوق مالکیت رشد اقتصادی افزایش خواهد یافت.
- ۲- اثر حقوق مالکیت بر رشد اقتصادی در کشورهای توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه متفاوت و معنادار است.

۱-۶- جامعه و نمونه‌ی تحقیق

جامعه‌ی آماری این تحقیق کشورهای جهان می‌باشند، که نمونه‌ی آماری شامل ۱۰۲ کشور از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه که داده‌های آنها در دسترس است و در دوره‌ی زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰ مورد بررسی قرار گرفته است.

۱-۷- ساماندهی تحقیق

در فصل دوم، ابتدا مروری بر ادبیات موضوع تحقیق از دیدگاه نظری انجام داده و سپس از دیدگاه تجربی نیز مروری بر ادبیات موضوع تحقیق انجام می‌دهیم.

در فصل سوم، با روش تحقیق این پژوهش آشنا شده و ابتدا تصریحی از مدل مورد نظر این پژوهش انجام داده و سپس در خصوص جمع‌آوری، سازماندهی و توصیف داده‌ها بررسی‌هایی انجام خواهیم داد.

در فصل چهارم این تحقیق، برآوردی از مدل تصریح شده در فصل سوم ارائه خواهیم کرد و نتایج تحلیلی را ارائه می‌کنیم.

فصل پنجم نیز جمع‌بندی کلی و نتیجه‌گیری برآورد مدل را ارائه می‌کنیم و سپس پیشنهادات سیاستی و پیشنهاداتی در خصوص مطالعات آتی بیان خواهیم کرد.

فصل دوم

مروری بر ادبیات موضوع تحقیق

۲-۱- مروری بر ادبیات موضوع تحقیق از دیدگاه نظری

۲-۱-۱- حقوق مالکیت از مفهوم تا تعریف

از دیر باز تا اکنون تمامی صاحب نظران سیاسی و اقتصادی در خصوص حقوق مالکیت، چه در حوزه‌ی حقوق فردی آن و چه در حوزه‌ی عمومی آن، به اظهار نظر پرداخته‌اند. به علت وجود نظرات متنوع و متضاد در این باره همواره این موضوع از حوزه‌های جنجالی و پر تنش در علوم اقتصادی و سیاسی بوده است.^۱

به طوری که، تعاریف متعددی در حوزه‌ی حقوق مالکیت و جنبه‌های مختلف آن توسط اقتصاددانان صورت گرفته است.^۲ کامونز در این خصوص اعتقاد دارد که، حقوق مربوط به کمیابی بوده و شامل تمام فعالیت‌هایی است که افراد یا جامعه در انجام یا عدم انجام آن در تملک یک دارایی آزاد می‌باشند (کافمن^۳، ۲۰۰۳، ص. ۷۳). او بر خلاف نظرات اقتصاددانان کلاسیک، حقوق مالکیت را معین

۱. برای مشاهده‌ی نظرات این اندیشمندان می‌توانید به کتب تاریخی- اقتصادی (برای مثال: رابینز (۱۳۸۴) و تفضلی (۱۳۸۵)) رجوع کنید.

۲. تعاریفی که اقتصاددانان در خصوص حقوق مالکیت انجام داده‌اند با تعاریف ارائه شده توسط حقوق دانان متفاوت و در برخی از تعاریف مغایرت نیز دارد (Cole and Grossman, 2001) و (Levine, 2005).

۳. Kaufman, B. E. (2003). The organization of economic activity: insights from the institutional theory of John. R. Commons. *Economic Behavior & Organization*, 52: 71-96.